अनुसूची- २

(दफा ४ तथा अनसूची-१ को भाग-१ सँग सम्बन्धित)

गोदावरी नगरपालिका

स्थानीय राजपत्र

वर्ष : ६ (गोदावरी) संख्या : ८४ मिति : २०८०/०१/३१

भाग-१

गोदावरी नगरपालिका

कार्यपालिका बैठकबाट पारित मिति :२०८०/०१/२८
प्रमाणीकरण मिति :२०८०/०१/२९

लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मार्गदर्शन, २०८०

मन्तव्य

गोदावरी नगरपालिकाको "लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मार्गदर्शन २०८० "प्रकाशित हुन लागेकोमा मलाई धैरै खुसी लागेको छ। नगरपालिकाले यस कार्यालयबाट सम्पादन गरिने सम्पुर्ण क्रियाकलापहरूलाई लै.स.स मैत्रि बनाउन "लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण निति २०७९ नगर कार्यपालिकाबाट पारीत गरि कार्यान्वयमा समेत ल्याई सकेको छ।

यस नगरपालिकाद्धारा सञ्चालन गरिने बिभिन्न कार्यक्रम तथा बजेट विकास निर्माणका कार्यहरूमा "लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण "को प्रत्याभुति गर्नको लागी यो मार्गदर्शनको अति महत्व रहेको छ। यस

नगरपालिकाद्धारा सम्पादन गरिने सम्पुर्ण कार्यमा लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई यस मार्गदर्शन मार्फत संस्थागत तथा व्यवस्थित रूपमा लागु गर्ने कार्यमा सफलता मिल्ने कुराको विश्वास लिएको छु ।

यो मार्गदर्शन तयारी एवम् प्रकाशन कार्यमा प्रत्यक्ष ‍र अप्रत्यक्ष रूपमा संलग्न कार्यपालिका सदस्यहरू, राष्ट्र सेवक कर्मचारीहरू र परामर्शदाता समुहहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै यस नगरपालिका भित्र रहेका बिभिन्न शाखा उपशाखाहरूमा यस मार्गदर्शन मार्फत लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण प्रक्रियालाई कोषे ढुङ्गाका रूपमा परिचालन गर्न हुने र अन्य निकायहरूले पनि यस कार्यको अनुकरण गरी लाभान्वित हुनेमा विश्वास गरेको छु ।

बिरेन्द्र भट्ट

नगर प्रमुख

मन्तव्य

यस नगरपालिकाले लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धित क्रियाकलापहरूलाई एकिकृत रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागी आवश्यक मार्गदर्शन प्रदान गर्न लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मार्गदर्शन २०७९ प्रकाशित हुन लागेकोमा मलाइ धैरै खुसी लागेको छ । मुख्य गरी यस नगरपालिका क्षेत्र भित्र रहेको लैं□क असमानता तथा सामाजिक असमानतालाई सम्वोधन गर्न यस मार्गदर्शनले सहयोग गर्नेछ ।

बिभिन्न अन्तराष्ट्रिय महासन्धि एवं प्रतिवद्धताहरू साथै नेपालको संविधान २०७२ को मुल भावनालाई आत्मसात गर्दै नगरपालिका अन्तर्गतका शाखा उपशाखाहरूमा लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण प्रत्याभुत गराउनु पनि यस मार्गदर्शनको प्रमुख उद्देश्य हो ।

अन्त्यमा यस नगरपालिकामा यस मार्गदर्शनको सफल कार्यान्वयन हुने प्रतिवद्धताका साथ यो मार्गदर्शन तयार गर्ने र प्रकाशित गर्ने कार्यमा संलग्न सम्पुर्ण र्कमचारीहरू र संस्थागत परामर्शदाता टिमका लै.स.स विज्ञलाई बधाई तथा धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

शारदा देवी रोकाया

नगर उप प्रमुख

गोदावरी नगरपालिका

दुई शब्द

गोदावरी नगरपालिकाद्धारा सञ्चालित विभिन्न कार्यक्रमहरूका साथै नगरपालिकाको संस्थागत विकासमा मद्धत गर्ने र नगरपालिकाका विभिन्न संरचनाहरूमा लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति २०७९ (लैससास) सम्बन्धि व्यवस्थाहरूलाई कार्यान्वयन गराउने सन्दर्भमा लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मार्गदर्शन तयार गरीएको हो ।

एशीयाली विकास बैकंको सहयोगमा क्षेत्रिय शहरी विकास योजना ,संस्थागत विकास परामर्शदाता RUDP/IDC अन्तर्गत सञ्चालन हुने बिभिन्न कार्यक्रममा लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मुख्य अवधारणाको रूपमा रहेको छ । यसका साथै संस्थागत विकास परामर्शदाता समुहको कार्य विवरण अनुसार समग्र नगरपालिकाको संस्थागत विकासमा सहयोग गर्न र नीति निर्माण गर्ने कार्यमा समेत मद्धत गर्न कार्य रहेकोले सोहि बमोजिम टिमको सहयोग अनुसार यो मार्ग दर्शन तयार पारिएको हो । यस मार्गदर्शन ले नगरपालिकाद्धारा सम्पादन गरिने लैसस सम्बन्धि सम्पुर्ण कार्यक्रमहरूमा मद्धत पुऱ्याउने छ । यस कार्यमा आवश्यक सल्लाह सुझाव दिने विषयगत शाखाका शाखाप्रमुख र नगरकार्यपालिका समुहलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु साथै मार्गदर्शन तयारीको कार्यमा महत्वपुर्ण सहयोग तथा सुझाव गर्ने लै.स. बिज्ञ लाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

बसन्त कुमार खत्री
प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत

<u>बिषय सुचि</u>

प्रारम्भिक १ 6

१.१ प्रस्तावना 6

१.२ संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ 7

१.३ परिभाषा 7

१.४ मार्गदर्शनको उद्देश्य 9

१.५ लैससास मुलप्रवाहीकरणका लागी पुर्व(शर्त तथा आवश्यकताहरू 9

परिच्छेद २ 10

लैससास कार्यान्वयन सम्बन्धी 10

नगरपालिका भित्र रहेको संगठनात्मक व्यवस्था 10

२.१ नगरपालिका तह 10

२.१.१ सामान्य प्रशासन महाशाखा 11

२.१.२. सामाजिक विकास महाशाखा 12

२.१.३. आर्थिक विकास महाशाखा 12

परिच्छेद ३ .... **Error! Bookmark not defined.**

आयोजना तहमा लैससास कार्यान्वयन सम्बन्धी 14

व्यवस्था 14
३.१. आयोजना पहिचान 14
३.२ आवश्यकता विश्लेषण 19
३.३ आयोजना तयारी 19
३.४ आयोजना पुर्व मुल्याकंन 22
३.५ आयोजना कार्यान्वयन 22
३.६ अनुगमन तथा मुल्याकंन सम्बन्धि व्यवस्थाहरू 24
३.३ अनुसुची २ विविध जातजाती सम्बन्धी पार्श्वचित्र (Profile) तयार पार्ने ढा□चा 24
३.४ अनुसुची २ मविवस को वार्षिक बजेट समीक्षा सम्बन्धी 25
संक्षिप्त शब्दावली 25

गोदावरी नगरपालिका

परिच्छेद १

प्रारम्भिक

१.१ प्रस्तावना

नेपालको संविधान २०७२ मा राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व (भाग ४) मा सामाजिक र सांस्कृतिक रूपान्तरण सम्बन्धि नीति र सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धि नीति लगायतका नीतिहरूको व्यवस्था गरिएको छ । नेपाल संविधान २०७२ मा राष्ट्रिय महिला आयोग, राष्ट्रिय दलित आयोग, राष्ट्रिय समावेशी आयोग, आदिवासी जनजाति आयोग, मधेशी आयोग, थारू आयोग , मुस्लिम आयोग आदि सवैधानिक आयोगहरूको व्यवस्था गरी लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक संवैधानिक संरचनाको व्यवस्था गरिएको छ ।

गोदावरी नगरपालिकाले रोजगारमुखी समावेशी विकास कार्यक्रम, पिछडिएका जातिय समुदाय तथा भौगोलिक क्षेत्रको विकासलाई नीति तथा कार्यक्रम मार्फत विशेष प्राथमिकता दिदै आएको छ । महिला, बालबालिका, जेष्ठ नागरिक, अपा□ता भएका व्यक्ति तथा असहाय वर्गको हितलाई नीति तथा कार्यक्रममा समावेश गरेको छ । नगरपालिकाले सुरक्षित मातृत्व र आधारभुत स्वास्थ्य सेवामा पहु□च, पोषणको अवस्थामा सुधार, सफा टोल, गुणस्तरिय आधारभुत शिक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा , दण्डरहित शिक्षा र लक्षित वर्गको हितलाई समृद्ध गोदावरी का आधारका रूपमा लिएको छ ।

गोदावरी नगरपालिकाले बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधता युक्त विशेषतालाई आत्मसात गर्दै वर्गीय, जातीय, लैं□क विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछुतको अन्त्य गरी न्यायपुर्ण समाज स्थापना गर्न लैं□क समानता, समावेशी र सहभागितामुलक सिद्धान्तका आधारमा समतामुलक नगरपालिकाको निमार्ण गर्ने सङ्कल्प गरेको छ । नगरपालिकाद्धारा सम्पादन गरिने सम्पुर्ण क्रियाकलापहरूलाई लैं□क मैत्री र समावेशीकरणको अवधारणा अनुरूप सम्पादन गर्नको लागी स्थानिय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद १५ को दफा १०२ को अधिकार प्रयोग गरी मिती २०७८ /१२/२० गतेको नगर कार्यपालिका बैठकबाट लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति ,२०७८ समेत पारित गरी सकेको छ सोही नीतिको आधारमा यस नगरपालिकाद्धारा सञ्चालित गरिने सम्पुर्ण क्रियाकलापहरूलाई लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मुद्धालाई सम्वोधन गर्ने उद्देश्यले लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मार्गदर्शन, २०७८ बनाउनु आवश्यक परेकोले यो मार्गदर्शन बनाई लागु गरेको छ ।

गोदावरी नगरपालिका

१.२ संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

क) यस मार्गदर्शको नाम " लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मार्गदर्शन, २०८०" रहेको छ ।

ख) यो मार्गदर्शन नगरपालिका बाट स्वीकृत भएको मिती देखि लागु हुनेछ ।

१.३ परिभाषा

विषय वा प्रस□ले अर्को अर्थ नलागेमा यस मार्गदर्शनमा ,

क) "मार्गदर्शन" भन्नाले लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मार्गदर्शन ,२०८० सम्झनु पर्छ ।

ख) "नगरपालिका" भन्नाले गोदावरी नगरपालिकालाई सम्झनु पर्छ ।

ग)) "लैं□क" भन्नाले समाज निर्मित पुरूष ,महिला र तेस्रो लि□ीको भुमिका एवं पहिचानका साथै उनीहरू बिचको सम्बन्धलाई सम्झनु पर्दछ ।

घ) "विपन्न" भन्नाले नेपाल जिवन स्तर सर्वेक्षण २०६६/ ६७ मा गरिएको परिभाषा अनुसार औषत प्रति व्यक्ति प्रतिदिन २२२० क्यालोरी बराबर भन्दा कम खाद्य पदार्थको उपभोग गर्ने घर परिवार एवं व्यक्तिलाई सम्झनुपर्दछ ।

ङ) "वञ्चित समुह" भन्नाले परम्परागत रूपमा लामो समय देखि जातीय, आर्थिक ,लैं□क, अपा□ता, यौनिक तथा लैं□क अल्पसङ्ख्यक एवं भौगोलिक कारणहरूले गर्दा पछि परेका महिला, दलित, आदिवासी जनजाती, मधेशी ,मुस्लिम ,अपा□, जेष्ठ नागरिक सम्झनु पर्दछ ।

च) "जोखिममा परेका समुह" भन्नाले सामान्य तया जनताको तुलनामा विपन्नता एवं सामाजिक वञ्चितीकरणको कारण बढी जोखिम व्यहोर्ने अल्पसङ्ख्यक जनजाती, बसाई सराई गरेका, शारिरीक अपा□ता भएका, घरबार विहीन, दुर्व्यवहार खेपेका वा एक्लिएका (Isolated) जेष्ठ नागरिक एवं बालबालिकालाई सम्झनु पर्दछ ।

छ) "लैं□क समता" भन्नाले अवसर र न्याय बाट वञ्चित महिला वा पुरूषलाई अवसर दिएर समतामुलक स्थितीको निर्माण गर्न गरिने विशेष प्रयासलाई सम्झनुपर्दछ । लैं□क समानता हासिल गर्ने प्रक्रियाले महिला र पुरूष बिच तथा विभिन्न सामाजिक समुहका मानिसहरू बिच समान स्तर कायम राख्न उनीहरूको विवीधतालाई सम्मान गर्दै मुल्यमान्यता, प्रवृत्ति र धारणालाई परिवर्तन गर्ने कुरालाई इङ्गित गर्दछ ।

ज) "लैं□क समानता" भन्नाले महिला र पुरूष बिच सबै क्षेत्र र तहमा समान अवसर र समान लाभ हासिल गर्ने अवस्थालाई सम्झनु पर्दछ ।

झ) "लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण" भन्नाले महिला तथा पुरूष विभिन्न सामाजिक समुहहरू बिचको असमान शक्ति सम्बन्धहरूलाई पुनः सन्तुलित गर्न तथा हरेक प्रकारका सामाजिक पहिचान भएका व्यक्तिहरूका लागी समान अधिकार ,अवसर एवं सम्मान सुनिश्चित गर्नका लागी आवश्यक कदम चाल्नुपर्ने विषयलाई सम्झनुपर्छ ।

ञ) “मुल प्रवाहिकरण” भन्नाले पुर्वाधार विकास प्रणाली (Infrastructure Development System) स□ग सम्बन्धित नीतिहरू, संस्थागत प्रक्रिया ,कामको वातावरण एवं संस्कृति ,कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा ,सेवा प्रवाह,अनुगमन तथा मुल्या□न र अनुसन्धान कार्यमा मविवसका समस्याहरूको पहिचान एवं सम्बोधनलाई सम्झनुपर्छ ।

ट) “लैं□क प्रभाव विश्लेषण” भन्नाले नीति तथा अभ्यासहरू को परिक्षण गरेर कुनै पनि कार्यक्रम तथा आयोजना बाट महिला एवं पुरूष कत्तिको लाभान्वित भएका छन् भन्ने अवस्थाको विश्लेषण गर्ने कार्यलाई सम्झनु पर्छ ।

ठ) “सामाजिक वञ्चितीकरण” भन्नाले परम्परा देखि चलि आएका मान्यता बमोजिम लि□, जातजाती वा धर्म आदि विभेदका कारणले सुविधाबाट वञ्चित भएको अवस्थालाई सम्झनुपर्छ ।

ड) “सामाजिक समावेशीकरण” भन्नाले अवसर तथा श्रोत साधन उपभोग गर्नबाट वञ्चित भई जोखिममा परेका र स्तरयुक्त आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक जिवनयापन गर्न वञ्चित भई गरिबी तथा सामाजिक रूपमा वञ्चितीकरणमा परेका समुहहरूलाई निर्णय प्रक्रियामा सहभागी गराई उपलब्ध अवसर,श्रोत साधन, सेवा तथा आधारभुत अधिकार उपभोग गर्ने कुराको सुनिश्चितता लाई सम्झनुपर्छ ।

ढ) “सशक्तीकरण” भन्नाले विकासका अवसरहरूबाट वञ्चित, श्रोत र साधनमा पह□ुच तथा नियन्त्रणमा पछाडि परेका अशक्त वा कमजोर वर्गलाइ सबल बनाउने कार्यलाई सम्झनुपर्छ ।

ण) “लैं□क उत्तरदायी बजेट” भन्नाले नगरपालिकाका योजना, कार्यक्रम एवं बजेट तर्जुमालाई लैं□क उत्तरदायी बनाउने प्रक्रियालाई सम्झनुपर्छ ।

त) “सार्वजनिक परीक्षण” भन्नाले वित्तिय सुचना सहितको कार्यक्रम प्रकाशित गरेर सेवाग्राही तथा सरोकारवालाहरू प्रति सेवा प्रदायकको जवाफदेहिता र पारदर्शिता कायम गर्दै सुशाशन अभिबृद्धि गर्ने उद्देश्यले अपनाईने विधीलाई सम्झनुपर्छ ।

थ) “सामाजिक परिक्षण” भन्नाले कुनै सघं संस्था द्धारा सञ्चालित कार्यक्रमको सामाजिक, आर्थिक तथा वातावरणीय लाभ एवं मापदण्डहरूको लेखाजोखा सहित सामाजिक रूपमा प्रदर्शन गर्ने प्रक्रियालाई सम्झनुपर्छ ।

द) “खण्डीकृत तथ्या□” भन्नाले महिला तथा पुरूष जातीय अल्पसख्यक समुह, अपा□ता भएका एच. एच.आई.भी. सङ्क्रमीत व्यक्ति तथा अन्य वञ्चित समुहहरूको खण्डीकृत विवरण तथा तथ्या□हरूलाई सम्झनुपर्छ ।

ध) “गरिबी नक्सा□न” भन्नाले कुनै एउटा निश्चित भू - भागमा बसोबास गर्ने घरपरिवारको गरिबी र असमानताको स्थान केन्द्रित विवरण बारे थाहा पाउन प्रयोग गर्ने विधीलाई सम्झनु पर्छ ।

न) “सामाजिक नक्सा□न” भन्नाले आयोजना भित्र रहेका घरपरिवारको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थास□ग सम्बन्धित पुर्व निर्धारित सुचकाकंहरूको प्रयोग गरी घरपरिवारहरूको पहिचान गर्ने विधीलाई सम्झनु पर्छ ।

१.४ मार्गदर्शनको उद्देश्य

मार्गदर्शनको उद्देश्य नगरपालिकाको लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति २०७९ अनुरूप यस मार्गदर्शन ले नगरपालिका अन्तर्गत सञ्चालित आयोजानाहरूमा लैससास स□ग सम्बन्धित क्रियाकलापहरूलाई एकीकृत रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागी आवश्यक मार्गदर्शन गर्नु यसको मुख्य उद्देश्य रहेको छ। यस मार्गदर्शनका अन्य उद्देश्यहरू निम्न बमोजिम रहेका छन् :

क) कार्यक्रम तथा आयोजानाहरूमा परिचालन हुने श्रोत, साधन र यसबाट प्राप्त हुने लाभमा मविवसको पहु□चमा अभिवृद्धि गर्नका लागी नगरपालिका अन्तर्गत लैससास मार्गदर्शनको कार्यान्वयन गरी यसको अनुगमन गर्ने।

ख) सम्पुर्ण कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा लैससासका मुद्धाहरूको उचित सम्बोधन तथा आयोजनाका प्रत्येक चरणमा यसलाई संस्थागत गरिने कुराको सुनिश्चितता गर्ने।

१.५ लैससास मुलप्रवाहीकरणका लागी पुर्व(शर्त तथा आवश्यकताहरू

पुर्व शत(Pre-requisites)

क) लि□, लैं□क, समानता ,सशक्तीकरण, सामाजिक वञ्चितीकरण एवं समावेशीकरण धारणाहरू सबै कर्मचारीहरूले बुझ्ने गरी सरल भाषामा प्रष्ट स□ग परिभाषीत गर्नु पर्नेछ।

ख) लैं□क एवं समावेशीकरणका विषयहरूमा विश्लेषणात्मक क्षमताको विकास गराई सक्षम बनाउने उद्देश्य अनुरूप यस सम्बन्धि प्राविधिक ज्ञान प्रदान गर्नका लागी निश्चित कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गर्नु पर्ने।

ग) विविध मुद्धाहरूको पहिचान, यसको प्रारूप तयारी एवं क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन गर्नको लागी व्यवस्थापकीय तहहरूमा प्रयाप्त समुहहरूको व्यवस्था गरिनुपर्नेछ।

घ) श्रोत साधनको पहिचान गरी समयमै विवरण उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

ङ) लैं□क समानता र सशक्तीकरणलाई नगरपालिका र मातहतका शाखाहरूको कार्य सम्पादन सम्बन्धि सम्पुर्ण नीतिहरूमा समाहित गराउने उपयुक्त व्यवस्थापकीय संरचनाहरूको स्थापना गरीनुका साथै अनुगमन एवं मुल्यांकनका विधीहरूलाई मविवसको सशक्तीकरण प्रति उत्तरदायि गर्नुपर्ने।

मुख्य आवश्यकताहरू (Core Requirements)

क) लि□,उमेर, जाती, धर्म, शिक्षा, वग, आर्थिक स्थिती, बसोबास एवं अन्य विशेषताहरू (उदाहरणार्थ अशक्त जातीय समुदाय बाहिरका अल्पसख्यकहरू, शहरी गरिब, विकासका क्रियाकलापहरूबाट विस्थापित समुह)का आधारमा तथ्यांकहरूलाई खण्डीकृत गर्नुपर्नेछ।

ख) श्रम विभाजन सम्बन्धि विशेषताहरू, उत्पादन श्रोत साधन एवं निर्णायक शक्तीमा पह□ुच (कसले के काम ,कहा□ र किन गर्दछ ?, कुन उत्पादनका साधनहरूमा कसको पह□ुच छ? ,निर्णय गर्ने अन्तिम अधिकार कसमा निहीत छ ?) जस्ता पक्षहरूको लेखाजोखा आयोजना कार्यान्वयन हुनु अगावै गर्नुपर्नेछ।

ग) नगरपालिकाका शाखा अन्तर्गतका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू, साझेदार सघंसंस्था एवं सामुदायिक समुहहरूको नीति, कार्यक्रम एवं बजेट निर्धारण, संस्थागत व्यवस्थापन, मानव संसाधन सम्बन्धी सवालहरू एवं अनुगमन तथा मुल्या□न कार्य लैससास दृष्टिकोण बाट सम्बोधन गरिनुपर्ने ।

परिच्छेद २

लैससास कार्यान्वयन सम्बन्धी नगरपालिका भित्र रहेको संगठनात्मक व्यवस्था

लैससास मार्गदर्शनको सही कार्यान्वयनको लागी भईरहेको संरचनाको क्षमतामा सुधार गरी क्षमता अभिबृद्धि गर्नुपर्दछ । लैससास सञ्चालन सम्बन्धमा नगरपालिका एवं अन्य सरोकारवालाहरू बिच आपसी समझदारी हुनु जरूरी छ । यसका लागी सबै शाखाहरूमा कार्य विवरण सहितको विशेष उत्तरदायित्व प्रदान गरिनु पर्दछ । स्थानिय स्तरको प्राथमिकताहरू निर्धारण गरी लैससास कार्यान्वयन गर्न प्रयाप्त मात्रामा श्रोत साधनको बा□डफाड गरिनुपर्दछ । लैससास मुल प्रवाहिकरणका लागी नगरपालिका सग□ सम्बन्धित सम्पुर्ण सरोकारवालाहरू बिच समन्वयात्मक प्रयास गरिनुपर्दछ । यसका अतिरिक्त लैससास सम्बन्धी क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न प्रयाप्त श्रोत साधनका व्यवस्था गर्न नियमीत रूपमा सुपरिवेक्षण एवं अनुगमन गर्नुपर्दछ ।

नगरपालिका र मातहतका सबै शाखा महाशाखाहरूमा लैससास मुलप्रवाहिकरण लागी निम्नानुसारको संस्थागत संरचनाको व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

२.१ नगरपालिका तह

गोदावरी नगरपालिकाको सामाजिक विकास महाशाखा अन्तर्गत लैं□क विकास तथा सामाजिक समावेशिकरण शाखा रहेको छ । महिला विकास अधिकृतको नेत्तृत्वमा यो शाखाका स्थापना गरिएको छ उक्त शाखालाई आवश्यक सहयोग गर्न र नीति नियमहरू निर्माण गर्न नगरपालिकाको सामाजिक विकास समितीलाई जिम्मेवारी दिइनु पर्दछ । यो शाखा नगरपालिका अन्तर्गत सञ्चालन हुने सम्पुर्ण लैं□क तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी कार्यहरूका लागी उत्तरदायी रहनेछ ।

सामाजिक विकास शाखा लैससास उपशाखाको कार्य विवरण निम्नानुसार प्रस्ताव गरिएको छ ।

क) लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि कार्यहरू गर्ने नेपाल सरकारका विभागहरू, अन्य सम्बन्धित मन्त्रालयहरू एवं सरोकारवालाहरू महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग, दातृ निकायहरू, निर्माण व्यवसायीहरू स□ग आवश्यक समन्वय गर्ने एवं लैससास मार्गदर्शन कार्यान्वयन पक्षको अनुगमन गर्ने र नगरपालिकाले बनाएको लै.स.स सम्बन्धी नीति नियमहरूको कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

ख) चौमासीक र वार्षिक रूपमा लै.स.स सम्बन्धि वार्षिक प्रतिवेदन तयार गर्ने ।

ग) लैससास मार्गदर्शनको आधारमा सबै तहका लागी आवश्यक पर्ने कार्य सुची तयार गर्ने ।

घ) लै.स.स सम्बन्धि आवश्यक ऐन नियमावली नीति नियम तयार पार्न तथा परिवर्तन गर्न नगरपालिकालाई सहजीकरण गर्ने कार्य गर्ने ।

ङ) लैससास सम्बन्धि व्यवस्थालाई सञ्चालनमा लैजानका लागी अल्पकालिन दिर्घकालिन योजनाहरू तयार गर्ने ।

च) नगरपालिका भित्र हुने बिभिन्न कार्यक्रम तथा विकास निर्माण कार्यलाई लैससास मैत्री बनाउन आवश्यक समन्वय गर्ने ।

छ) खण्डीकृत तथ्याकं सकंलनको लागी आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।

ज) लैं□क उत्तरदायी बजेटका तयार गर्ने सम्बन्धमा नगरपालिकालाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।

नगरपालिका अन्तर्गत सञ्चालित सबै शाखाबाट सम्पादन गरिने कार्यक्रमहरूमा लैससास मूलप्रवाहिकण गर्नु प्रत्येक शाखा प्रमुखको दायित्व हुनेछ । सामाजिक विकास शाखाको लैससास शाखा स□ग समन्वय गर्नु पर्दछ । लैससास शाखामा लैससास सम्बन्धि विज्ञको अभाव भएमा कार्यालयको हकमा out sourcing पद्धतिद्धारा आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ ।

गोदावरी नगरपालिकाको लागी मुल सगंठनात्मक संरचना पारित गरिएको छ साथै उक्त सरंचनामा प्रस्तावित महाशाखा शाखा र उपशाखा अन्तर्गत सम्पादन गरिने प्रत्येक क्रियाकलापमा लैससास मुलप्रवाहीकरण गर्नु पर्दछ ।

गोदावरी नगरपालिले स्थानिय सरकार संञचालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ११ को दफा ८३ बमोजिम नगरपालिकालाई आवश्यक हुने संगठन संरचना नगरसभाबाट पास गरि कार्यान्वयनमा प्रक्रियामा रहेको छ । संगठन संरचना अनुसार अन्तर्गत ८ वटा शाखा ७ वटा उपशाखा र ४ वटा एकाइको व्यवस्था गरेको छ । प्रत्येक,शाखा, उपशाखा र एकाई अन्तर्गत सम्पादन गरिने सम्पुर्ण क्रियाकलापहरूमा लैससास सम्बन्धी प्रावधान समेत राख्नु पर्दछ ।

२.१.१ प्रशासन योजना तथा अनुगमन शाखा

यस शाखा अन्तर्गत प्रशासन उपशाखा, राजस्व उपशाखा, योजना तथा अनुगमन उपशाखा, कानुन इकाई र यस अन्तरगत १२ वटा वडा कार्यालयहरू रहेका छन् । उक्त शाखाद्धारा सम्पादन गरिने क्रियाकलापहरूमा लैससास सम्बन्धि प्रावधान राखिनेछ । जस्तै कर्मचारीहरूको क्षमता विकास सम्बन्धी तालिम तथा भ्रमणहरूमा महिला कर्मचारीलाई प्राथमिकता दिईनेछ साथै नगरपालिकाको अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत भर्ना गरिने दैनिक ज्यालादारी तथा करार कर्मचारीहरूमा पनि महिला,दलित, जनजाती, पछाडी परेको समुदायमा प्राथमिकता दिनु पर्दछ । नगरपालिकाद्धारा सम्पादन गरिने बिभिन्न क्रियाकलापहरूको बारेमा समुदायलाई जानकारी गराउन नगरपालिका भित्र हेल्प डेक्स को ब्यवस्था मिलाउनु पर्ने छ ।

नगरपालिका भित्र लैससास प्रति विशेष रूपले उत्तरदायी शाखा हुनुपर्दछ । लैससासका मुद्धाहरूलाई सम्बोधन गर्न संस्थागत संरचनालाई प्रयाप्त श्रोत साधन सम्पन्न बनाईनु पर्दछ । कर्मचारी नियुक्ती, बढुवा तथा क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी विद्यमान मानव संसाधन नीतिहरू लैससास उत्तरदायी हुनुपर्दछ । नीति निर्माण कर्ता एवं प्राविधिक कर्मचारीहरू सबैको कार्य क्षेत्रगत शर्त तथा कार्य विवरणमा लैससास सम्बन्धि सवालहरूमा समेत कार्य गर्ने गरी उनीहरूको जिम्मेवारी तोकिएको हुनुपर्दछ । कर्मचारीको नियुक्ती सम्बन्धमा मविवसहरूको मुद्धाहरूको पहिचान गर्ने । कर्मचारी संरचनालाई समावेशी बनाई मविवसहरूलाई जिम्मेवार तह सम्म पुऱ्याउने प्रयास गर्ने । लैससास सम्बन्धि क्रियाकलापहरूमा आवद्ध कर्मचारीद्धारा भएका काम कारवाहीहरूलाई कार्य सम्पादन प्रणालीमा उच्च मुल्याकंन साथ स्थान दिईनु पर्दछ ।

२.१.२. स्वास्थ्य तथा सामाजिक विकास शाखा

यस शाखा अन्तर्गत सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जिकरण उपशाखा, महिला बालबालिका तथा समाजकल्याण उपशाखा, रहेका छन । लै□क समानता तथा समावेशीकरण शाखा ईकाईको कार्य विवरण निम्नानुसार हुनेछ ।

क) जनस्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जिकरण उपशाखाः सामाजिक सुरक्षालाई सरल, सहज तथा लैंगिक मैत्री बनाउने, महिला बालबालिका तथा बृद्धबृद्धाका लागि सुलभ स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराइनेछ । सामाजिक सुरक्षाका लागि एकल महिला, शारीरिक रूपमा अपांग, अशक्तहरूलाई अनिवार्य रूपमा सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा आवद्ध बनाइने छ ।

ख) पञ्जिकरण उपशाखालाई लैंगिक मैत्री बनाउन जन्म, विवाह, मृत्यु तथा बसाईंसराईं जस्ता व्यक्तिगत घटना दर्तालाई सर्वसुलभ तथा प्रविधिमैत्री बनाई प्रविष्टी गरिनेछ ।

ग) महिला बालबालिका तथा समाजकल्याण उपशाखा अन्तरगत प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरू लैंगिक मैत्री बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।

घ) लै□क तथा समावेशीकरणका आधारमा खण्डीकृत प्रगति प्रतिवेदन तयारी एवम उक्त प्रतिवेदनमा लैससासमा सम्बन्धित मुद्धाहरूमा भएको प्रगतिको विश्लेषणात्मक विवरण समेत उपलब्ध गराउने ।

यसका अतिरीक्त नगरपालिका अन्तर्गत गठन हुने सबै समिती ,उपसमिती, आयोग आदिमा महिला एवं विभिन्न जात जातीगत समुह समेतको उपयुक्त प्रतिनिधित्व हुने गरी समावेशी बनाउनु पर्दछ । त्यसै गरी सम्पुर्ण किसीमका तालिम, अवलोकन भ्रमण र छात्रवृत्ति (स्वदेश तथा विदेश) दुवैमा सहभागिताहरूको छनौट लैससास मैत्री तथा समावेशी प्रकृतिको हुनु पर्नेछ । विभिन्न विकास निर्माणका योजनाहरूमा महिलाको गरिबी घटेको समयको बचत भएको लाभान्वित महिला, दलित तथा जनजातीको खण्डीकृत तथ्याकं सकंलन गर्न सबै शाखा स□ग समन्वय गर्ने र रेकर्ड राख्ने । नगरपालिका क्षेत्रमा लै□क तथा समावेशीकरण   क्षेत्रमा कार्य गरी रहेका विभिन्न संघ संस्था स□ग समन्वय गर्ने ।

२.१.३. आर्थिक विकास शाखा

यस शाखाद्धारा सञ्चालन गरिने क्रियाकलापमा लैससास सम्बन्धि शर्तहरू कार्यान्वयन गराउने प्रावधान राखिएको छ र समय सापेक्ष यसलाई अझ प्रकाशित गराउदै लगिनेछ ।

२.१.४ पूर्वाधार विकास शाखा

यस शाखा अन्तर्गत सडक सिंचाई तथा अन्य पुर्वाधार विकास उपशाखा, भवन तथा वस्ति विकास उपशाखा, वातावरण तथा विपत व्यवस्थापन इकाई रहेका छन् । उक्त सबै उपशाखा अन्तर्गत सम्पादन गरिने सबै क्रियाकलापहरू लै□कमैत्री र सामाजिक समावेशीकरणका भावनालाई आत्मसात गरी कार्यान्वयन गरिने छ । प्रत्येक शाखा मार्फत सम्पादन गरिने कार्यक्रमहरूमा महिला ,गरिब ,दलित, जनजाती र पछाडी परेको समुदायको जिवनस्तरमा सुधार ल्याउन मद्धत पुग्ने खालका छन् छैनन् एकिन गरि कार्यक्रम बनाउनु पर्नेछ र सो को खण्डीकृत तथ्याकं सम्बन्धित शाखाले दुरूस्त राख्नु पर्नेछ । त्यसै गरी योजना शाखाले योजना छनौट गर्दा देखि नै लैससासका मुलप्रवाहीकरणका सबै चरणहरू वर्षिक योजना एवं कार्यक्रम तयार पार्ने क्रममा अपनाउनुपर्ने छ, जस्मा लैससास क्रियाकलापहरू, लै□क उत्तरदायी बजेट निर्धारण एवं परिणामहरूलाई एकीकृत गर्नु पर्दछ ।

अनुगमन तथा मुल्याकंन फारम र प्रतिवेदन लै□क समानता तथा समावेशीका सवालहरू समावेश भएको हुनु पर्नेछ कम्तिमा लि□ जातजातीको आर्थिक अवस्थाको खण्डीकृत तथ्याकं सकंलन गर्नुपर्ने छ सो कार्य सम्पादन गर्नकोलागि लै□क समानता तथा समावेशी शाखा संग समन्वय गर्नु पर्ने छ ।
लाभ अनुगमन तथा मुल्याकंन एउटा महत्वपुर्ण प्रक्रिया हो । जसले आयोजनाबाट आशातित प्रतिफलहरू प्राप्त भएका छन् की छैनन् भन्ने पत्ता लगाउछ । यसका लागी विकासका प्रतिफल एवं परिणाम स□ग सम्बन्धित खण्डीकृत तथ्याकहरू सकंलन गर्नुपर्ने छ । लाभ अनुगमन तथा मुल्याकंन बाट नतिजाहरूमा आधारित भएर तयार पारिएको योजना तथा अनुगमन शाखाले तयार पार्नु पर्ने छ र अनुगमन तथा मुल्याकंन समितीले फिल्ड अनुगमन गर्दा लैससास सुचकहरू के कती प्राप्त गर्न सकिएको छ सो को विवरण समेत प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको हुनुपर्ने छ । नगरपालिकामा उपमेयरको संयोजकत्वमा योजना तथा कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मुल्याकंन समिति गठन गरिएको छ उक्त गठित अनुगमन मुल्याकंन समितीले अनुगमन मुल्याकंन गर्दा लैससास सम्बन्धित सुचकहरू अनिवार्य रूपले राख्नुपर्ने छ ।

२.१.५ स्वास्थ्य र कृषि/पशु तर्फका निकायहरू

यस अन्तरगत प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, आयुर्वेद औषधालय, शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, कृषि विकास शाखा, पशुसेवा केन्द्र रहेका छन् । कृषि पशु सेवा केन्द्रलाई प्रवर्द्धनात्मक ढंगले सुधार गरी समानता तथा समतामुलक बनाइ कृषि तथा पशुसेवामा सबैको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने । कृषि तथा पशुसेवालाई व्यवसायिक विस्तारका लागि लैंगिक मैत्री बनाईनेछ ।

२.१.६ आर्थिक प्रशासन शाखा

आर्थिक प्रशासन शाखाबाट प्रदानहुने सेवालाई छिटो छरितो तथा नियमित तवरले चुस्त दुरूस्त बनाइ लेखा प्रशासनलाई गुणस्तरीय बनाइने छ । बजेट खर्च प्रणालीलाई सर्वसाधारण जनताको हितमा खर्च हुने र दुरूपयोग नहुने बनाई बेरूजुको अंकलाई घटाउदै जाने । योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनलाई औचित्यपुर्ण तरिकाले पुष्ट्याईं गरि खर्च गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने । बजेट बांडफांड तथा कार्यान्वयन गर्दा लैंगिक मै त्री बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।

२.१.७ शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा

यस शाखा अन्तरगतका कृयाकलापहरू गुणस्तरीय शिक्षालाई सर्वसुलभ बनाउन बालबालिकाहरूलाई निशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा लागु गर्न सबैको सहकार्यलाई सुनिश्चिता गरिनेछ । बालबालिका शिक्षालाई समावेशि, विभेदरहित बालबालिकाको शारिरिक, मानसिक तथा बौद्धिक विकासका लागि बालमैत्री शिक्षामा जोड दिइनेछ ।

अनुगमन तथा मुल्याकंन कार्यलाई लैससासमुखी बनाउनको लागी निम्न लिखीत पक्षहरू समेटिनु पर्नेछ :

क) उद्देश्य तथा सुचकहरू लैससासका आधारमा खण्डीकृत हुनुपर्ने भवन निर्माण, आवास तथा शहरी विकासका कार्यक्रम एवं नगरपालिकाबाट सञ्चालित आयोजनाहरूबाट को लाभान्वित हुन्छन् सो को मापन महत्वपुर्ण भएकोले खण्डीकृत तथ्याकं सकंलन एवं परिमार्जन गर्नुपर्नेछ । आयोजना तयारी तथा सुचना सकंलनका निम्ती खण्डीकृत

प्रारम्भिक तथ्याकं उपलब्ध हुनुपर्छ जसको आधारमा प्रगतिको अनुगमन गर्न सकिनेछ । खण्डीकृत प्रारम्भिक तथ्याकं सकंलन एवं प्रयोगका लागी स्पष्ट ढा□चाहरू बनाईनुपर्छ ।

ख) अनुगमन तथा प्रतिवेदन लेखनको ढा□चालाई खण्डीकृत गरिनुपर्नेः अनुगमनका ढा□चाहरूलाई खण्डीकरण गरी प्रमाणको रूपमा उपयोग गर्न मिल्ने किसीमले संशोधन गरिनु पर्दछ । लैससास स□ग सम्बन्धित सुचना र तथ्याकं सकंलन एवं एकीकृत गरी राष्ट्रिय योजना आयोगको अनुगमन प्रणाली अनुरूप यसको प्रतिवेदन परिमार्जन लेखनलाई सहज बनाउनुपर्छ । सम्बन्धित लैससास शाखाले आवश्यक लैससास सुचकहरू तथा खण्डीकृत तथ्याकं उपलब्ध गराउनु पर्नेछ र यी प्रक्रियाहरूलाइ सबै तह सम्म लागु गर्न एउटा प्रणालीको स्थापना गरिनु पर्छ ।

ग) सार्वजनिक परिक्षण तथा सुनुवाई संस्थागत गर्नुपर्ने : कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा पारदर्शीता एवं जवाफदेहिता आवश्यक हुने हुदा सार्वजनिक परीक्षण तथा सुनुवाई जस्ता क्रियाकलापहरू मविवसको सहभागीतामा सम्पन्न गर्नु पर्दछ । यसका लागी सम्बन्धित सार्वजनिक परीक्षण तथा सुनुवाई सम्बन्धि एउटा सार्वजनिक अनुगमन निर्देशिका तयार गरिनु पर्छ ।

घ) राम्रा अभ्यास तथा सिकीएका पाठहरू : नगरपालिका भित्रका निर्माण विकासका आयोजनाहरूमा भएका लैससास स□ग सम्बन्धित बिभिन्न सफल प्रयासहरूलाई राम्रो स□ग अभिलेख गरिनु पर्नेछ एवं सम्बन्धित सरोकारवाला समुह मार्फत सबै सरोकारवालाहरू सम्म जानकारी पुऱ्याउनु पर्नेछ । यसका लागी घटना अध्ययन (Case Study) तयार समेत गर्नु पर्दछ ।

ङ) नगरपालिका भित्र सञ्चालित आयोजना तथा पूर्वाधार निर्माणका कार्यले आयोजना क्षेत्र भित्रका महिलाहरूमा समय र गरिबी घटेको तथ्याकं सकंलन गर्ने ।

च) नगरपालिका द्धारा गठन गरिएका टोल विकास संस्थामा ३३ प्रतिशत महिला र ४० प्रतिशत सामाजिक दृष्टि पिछडिएका जोखिममा परेका घरधुरीबाट समेटिएको हुनुपर्छ ।

छ) आयोजना व्यवस्थापनमा लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संवेदनशीलताको सुनिश्चितता हुनुपर्ने ।

परिच्छेद ३

आयोजना तहमा लैससास कार्यान्वयन सम्बन्धी व्यवस्था

३.१. आयोजना पहिचान

आयोजना पहिचानले सम्भाव्य आयोजनाको उद्देश्य एवं कार्य क्षेत्रलाई परिभाषित गर्दछ । यसमा सम्भाव्य सम्पूर्ण विकल्पहरूको पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन एवं सामाजिक तथा वातावरणीय पक्षको अध्ययन गरिन्छ । नगरपालिकाले स्थानिय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमाका बिभिन्न चरणहरूमा महिला र पुरूष गरिब, दलित र वञ्चित समुहको सहभागिता सुनिश्चीत गराइनु पर्दछ ।

आयोजना पहिचानको क्रममा सामुदायिक तहमा विस्तृत परामर्श एवं छलफलद्धारा आयोजनामा महिला र पुरूष दुवै वञ्चित समुहको पहिचान एवं उनीहरूको अवस्थाको विश्लेषण गरिनुपर्दछ । यसबाट उनीहरूको अवस्था बुझ्न लाई केही प्रश्नहरू जस्तै आयोजनाबाट को को प्रभावित हुनेछन् ? आयोजनाबाट कस्ता प्रतिफल प्राप्त हुनेछन् र त्यसबाट को बढी लाभान्वित हुनेछन् ? कसले के गुमाउनेछन् ? आयोजनाबाट प्राप्त हुनेप्रतिफल, अवसर लाभ बा□डफा□ड

सम्मको पहु□चमा एवं आयोजनाको पहिचान, डिजाईन तथा कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी पार्ने क्रममा उनीहरूले कस्ता अवरोधको सामना गर्नुपर्छ ?सो को जवाफ गुणात्मक एवं परिणात्मक तथ्याकंको आधारमा थाहा पाउन सकिन्छ ।

वञ्चित समुहलाई विकासका आयोजनाबाट हुने लाभ प्राप्तिमा आई पर्न सक्ने अवरोधहरूको पहिचान जोड दिएर मात्र पुग्दैन । यि समुहले सामना गर्नु परेका अवरोधहरूलाई पन्छाउन वा कम गर्न नगरपालिकाले गर्नुपर्ने व्यवस्था एवं चाल्नु पर्ने कदमहरूको पहिचान गर्नु पनि उत्तिकै महत्वपुर्ण हुन्छ ।

क) अवरोधहरूको विश्लेषण

वञ्चित समुहहरूका लागी पहु□च पुऱ्याउने क्रममा उनीहरूले सामना गर्नु परेका अड्चनहरूको आयोजना विकासका चक्रका प्रत्येक चरणमा पहिचान गर्नु आवश्यक छ । तलको तालिकाले माथि उल्लेखित कार्य गर्ने भन्ने सम्बन्धमा तहगत रूपमा विश्लेषणात्मक व्याख्या एवं मार्गदर्शन प्रदान गर्दछ ।

तालिका १ : अवरोधहरूको विश्लेषण

क्र.स.	तह	अवरोध वाधा विश्लेषण	मार्गदर्शनहरू
१	नीति	नगरपालिका भित्र रहेका मौजुदा नीतिहरू के के छन् ? यिनले मविवसलाई कसरी प्रभाव पारेका छन्	नगरपालिका नीतिहरू,ऐन एवं नियमावलीहरूमा मविवसको सम्वोधन गर्ने
		नगरपालिकाको तह बाट श्रोत साधन एवं लाभ स□ग सम्बन्धित बिद्यमान असमानतालाई परिवर्तन गर्न सकिने सम्भावना बोकेका नीतिहरू के के हुन उदाहरणका लागी समाजमा बिद्यमान श्रम विभाजन कार्यमा परिवर्तन ल्याउने,श्रोत साधन एवं निर्णय प्रक्रियामा महिला र पुरूष एवं वञ्चित समुह र गैर वञ्चित समुहबिचको समान पहु□च कस्तो छ ?	अनुसुचि १ कार्यक्रम र आयोजना शोचतालिका तथा आयोजना मार्ग दर्शनहरू, नीतिगत बुदाहरू, अन्य मार्ग निर्देशनहरूका शोचतालिका आदिको समीक्षा गर्ने बिद्यमान समस्याहरूको पहिचान गर्ने ।
२	कार्यक्रम एवं बजेट निर्धारण	नगरपालिकाद्धारा के कस्ता पहलहरू भएका छन् ? यि पहलहरूले मविवसलाई कसरी प्रभाव पारेको छ (जस्तै पहलहरूबाट सिर्जीत अवसर सम्मको पहु□चमा लि□ग, जाती, एवं जातीय विविधता कसरी सहयोग अथवा रोकावट	नगरपालिका एवं साझेदार सघंसंस्थाको कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको वार्षिक बजेट(ढा□चाको लागी अनुसुचि २) समीक्षँ गर्ने निर्धारित क्रियाकलापहरूमा लैससास सम्बन्धि मुद्धाहरू कत्तिको सही ढङ्गले सम्बोधन गरिएका छन् एवं सो का लागी छुट्याईएको बजेटको प्रतिशत पहिचान गर्ने बजेट निर्धारण क्रममा

क.स.	तह	अवरोध वाधा विश्लेषण	मार्गदर्शनहरू
		गरेका छन् ? के कति पहलहरूमा समावेशीकरण लक्ष्य नतिजा सुचकहरू पहिचान गरिएका छन्? के यसमा अनुगमन तथा मुल्याकंन प्रणालीका लागी खण्डीकृत तथ्याकं सकंलन गरिएको छ ?	पहिचान गरिएका क्रियाकलापहरू कत्तिको उपयोगी छन् एवं त्यस्ता क्रियाकलापहरूको प्रतिशत के कति छ समीक्षा गर्ने ।
		मविवसको मुद्धाहरूलाई सम्बोधन गर्न छानिएका क्रियाकलापहरूका लागी के कस्तो बजेट बा□डफा□ड एवं खर्चको व्यवस्था छ ?	अनुगमन तथा मुल्याकंन प्रणाली तथा क्षेत्रगत रूपमा विशेष पहलहरूद्वारा तयार भएका आवधिक एवं विशेष प्रतिवेदन तथा अध्ययन नमुनाहरूको समीक्षा गर्ने ।
३	संस्थागत संरचना तथा प्रक्रियाहरू	नगरपालिका अन्तर्गत कस्ता प्रकारका संस्थागत संगठनात्मक संरचना, संयन्त्र एवं प्रक्रियाहरू छन् ? यिनीहरू आयोजना क्षेत्रका वञ्चित समुहको सरोकार एवं आवश्यकता प्रति कतिको उत्तरदायी छन् ? जस्तै आयोजनाका बिभिन्न तह अन्तर्गत गठित समिती उप समिति र अन्य निकायहरू कतिको समावेशी छन् ? ● बिद्यमान बिभिन्न संस्थाहरूको लैससास सम्बन्धमा के कस्ता भुमिका एवं उत्तरदायीत्वहरू छन्? ● मविवसलाई आयोजनाको योजना तर्जुमा तथा अनुगमन प्रक्रियाको अ□ बनाउनका लागी कस्ता खालका संरचना एवं संयन्त्र छन् ? ● कर्मचारीहरू नियुक्ति सरूवा बढुवा एवं कार्य सम्पादन मुल्याकंन लि□, क्षेत्र जाती जातीयता एवं अन्य	आयोजना पहिचान, आयोजना कार्यालय साझेदार संघ संस्थाहरू, स्थानिय साझेदार आदिको लागी अनुसुचि १ स□ग सम्बन्धित खण्डीकृत विवरण तयार पार्ने । नगरपालिका अन्तर्गत बिभिन्न शाखा उपशाखाहरू एवं कर्मचारीहरूको विवरण जस्तै प्रमुख प्रशाशकिय अधिकृत शाखा प्रमुख ,उपशाखा प्रमुख अन्य कर्मचारीहरूको सम्बन्धित कार्य क्षेत्र शर्त एवं कार्य विवरणको समीक्षा गर्ने । महिलाहरूले भोगिरहेका समस्या तथा उनीहरूको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न मौजुदा नीतिहरूको समीक्षा गर्ने । महिला कर्मचारी एवं सामाजिक रूपले वञ्चित समुहका कर्मचारीहरूको काम गर्ने वातावरण स□ग सम्बन्धित समस्याहरू पहिचान गर्न उनीहरू स□गको अर्न्तक्रिया एवं वार्तामा सहजिकरण गर्ने ।

क.स.	तह	अवरोध वाधा विश्लेषण	मार्गदर्शनहरू
		आधार अनुरूप कर्मचारी संरचनाहरूमा के कस्तो विविधता छ? महिला स□ग सम्बन्धित विशेष प्रकारका सवालहरू एवं अवरोधहरूलाई पहिचान गर्न के कस्ता व्यवस्थाहरू छन् ? उदाहरणका लागी सुत्केरी बिदा, स्तनपान एवं शिशु स्याहारको व्यवस्था ,लैं□क मैत्री शौचालयको सुविधा ,उपयुक्त कार्य समय र सुरक्षा । ● कार्य सम्पादन मुल्याकंन कार्य प्रणालीले कसरी कर्मचारीहरूका लैं□क तथा समावेशीकरणका सवालहरूलाई सम्बोधन गरेको छ । ● नगरपालिका एवं अन्तर्गतका निकायहरूमा कस्तो प्रकारको कार्यशैली छ र यो महिला एवं वञ्चित समुहको लागी सुविधाजनक तवरले काम गर्नलाई कतिको अनुकुल छ ? उनीहरू प्रति गैर वञ्चित समुहको व्यवहार कस्तो छ ।	
४	राजनैतिक संस्थाहरू ,सामाजिक,सामुदायिक समुह तथा स्थानिय संघ संस्थाहरू	● वञ्चित समुह भनी पहिचान गरिएका समुहको के कस्ता आर्थिक ,सामाजिक विशेषताहरू छन् जस्को फलस्वरूप उनीहरू आयोजना मार्फत हुने लाभ प्राप्तीको अवसरबाट वञ्चित हुन पुगेका छन् ● आयोजनामा के कस्ता रोजगारीका अवसरहरूबाट मविवसलाई विमुख गराउने खालका सीप ,गतिशीलता	● खण्डीकृत तथ्याकं सामाजिक तथा आर्थिकको विश्लेषण गर्ने । ● वञ्चित समुह र गैर वञ्चित समुह स□ग अर्न्तक्रिया गर्ने । ● आयोजनाद्धारा रोजगारी सिर्जना गर्ने आयोजना कर्मचारी एवं लक्ष्ँित समुह स□ग परामर्श गरी महिला एवं सामाजिक रूपले वञ्चित समुह आयोजनाबाट लाभ प्राप्त गर्न असफल हुन सक्ने कारणहरू पहिचान गर्ने । ● नगरपालिका द्धारा सञ्चालित सामान्यतया ठुला आयोजनाहरूमा

क्र.स.	तह	अवरोध वाधा विश्लेषण	मार्गदर्शनहरू
		सामाजिक मुल्य मान्यता आदि सम्बन्धमा के कस्ता अवरोध छन । ● आयोजनाको श्रोत साधनहरूमा के कसको पहु□च एवं नियन्त्रण छ ? ● के राजनैतिक दलहरूले आयोजनामा चाख राखेका छन् ? केन्द्र तथा प्रदेश तहमा तथा अन्य संघ संस्थाहरू स□गती दलहरूको के कस्तो सम्बन्ध ? ● कुन स्तरको राजनैतिक प्रतिवद्धता छ ?	राजनैतिककर्मी तथा उद्योगी, व्यापारी वर्गहरूबिच धेरै उत्सुकता तथा चासो उत्पन्न हुन सक्ने हुनाले बिभिन्न राजनीतिकर्मी तथा उद्योगी व्यापारीहरूको सरोकार बारे विश्लेषण गर्ने ।
५	घरायसी सामुदायीक	● मविवसको अवस्था विश्लेषण घरायसी तथा सामुदायीक तहमा के कस्ता सामाजिक सास्कृतिक प्रचलन मुल्य मान्यता र परम्पराले मविवसको श्रोत साधन, अवसर एंव सेवा सम्मको पहु□चमा अवरोध गरेका छन ? के कस्ता नियम, प्रचलन, श्रम बिभाजन ,सामाजिक अपेक्षा ,भिन्नताहरू बिद्यमान छन जस्ले गर्दा आयोजनामा तिनीहरूको पहु□चमा प्रभाव परेको छ ।	● आयोजनामा डिजाईनको पुर्व सम्भाव्यता अध्ययन अवधिमा सहभागितात्मक ग्रामीण लेखाजोखा र सहभागितात्मक सिकाई तथा विश्लेषण सामाजिक नक्शाकंन, श्रम पहु□च एवं नियन्त्रण विवरण बसाई सराईको व्यवस्था आदि बिधी प्रयोग गर्ने । ● प्रस्तावित आयोजनाको पुर्व सम्भाव्यता अध्ययन अवधिमा प्रभाव मुल्याकंन गर्ने । ● नगरपालिकाको प्रोफाईल जिल्ला स्वास्थ्य सर्बे, गरिबी नक्शाकंन तथा आयोजना सम्बन्धि भएका सर्बेहरूको तथ्याकं तथा आयोजना सम्बन्धि उपलब्ध सुचनाहरूको लैं□क तथा सामाजिक विश्लेषण आदिका समीक्षा गर्ने । ● आयोजना क्षेत्रमा मविवसको बिद्यमान अवस्था बुझ्न खण्डीकृत तथ्याकं एवं आधारभुत तथ्य तथा प्रमाण सकंलन गर्ने । ● आयोजनाका लागी श्रमको उपलब्धता पहिचान गर्न लि□ ,उमेर ,शिक्षा, जाती, धर्म एवं आर्थिक स्तर तथा सीप सम्बन्धि खण्डीकृत गरी तथ्याकंहरू सकंलन गर्ने ।

३.२ आवश्यकता विश्लेषण

यस चरणमा आयोजना क्षेत्र भित्रका मविवसको आवश्यकता पहिचान गरी वर्तमान स्थिती बारे आयोजना तयारी सम्बन्धि टोलीलाई जानकारी गराउनु पर्दछ । लि□ जात र जातीय स□ग सम्बन्धित तथ्याकंलाई मविवसको सहभागिता सुनिश्चित गर्नु पर्दछ । यसका साथै मविवसको आवश्यकता एवं आकांक्षाहरू सुनिश्चित भएका छन् की छैनन् भन्ने बारे लेखाजोखा समेत गर्नु पर्दछ । यसका लागी सामाजिक नक्शाकंन र लक्षित समुहहरू स□ग छलफल सार्वजनिक सुनुवाई आदि उपयुक्त विधीहरूको प्रयोग गर्नु पर्दछ ।

३.३ आयोजना तयारी

यस अन्तर्गत प्राविधिक, आर्थिक, वित्तीय तथा संस्थागत सवालहरू स□ग सम्बन्धित सम्भाव्यता अध्ययनको साथै स्थलगत लेखाजोखा, सामाजिक एवं वातावरणीय पक्षको मुल्याकंन गरिनु पर्छ । यसले आयोजनाको उद्देश्य, औचित्य, कार्य क्षेत्र एवं लागत बारे जानकारी गराउ□दछ र लक्षित समुहहरूमा आयोजनाबाट पर्न सक्ने असरहरू (सकारात्मक एवं नकारात्मक) बारे अध्ययन विश्लेषण गर्न पनि मद्यत पुऱ्याउ□दछ ।

यस चरणमा आवश्यकता पहिचानमा आधारित उपयुक्त प्रक्रियाहरूको विकास गर्नु पर्दछ । यसका अतिरिक्त नीति,कार्यक्रम क्रियाकलाप, श्रोत साधनको बा□डफा□ड, संस्थागत व्यवस्थाहरू एवं कर्मचारीहरू प्रोत्साहनका साथै अनुगमन र प्रतिवेदन लेखन कार्यलाई सुदृढ गरिनुका साथै सामाजिक, सांस्कृतिक व्यवधानहरू एवं नीतिगत ढा□चा वा सेवा प्रवाह प्रणालीमा रहेका कमजोरीहरूको पहिचान गर्नु पर्छ । आयोजनाको डिजाईनमा माथि उल्लेखित विभिन्न तहहरूमा वञ्चित समुहहरूले सामना गर्नु पर्ने निश्चित अवरोधहरूलाई सम्वोधन गर्नु पर्दछ । यस सम्बन्धमा चालिनु पर्ने मुख्य कदमहरू निम्नानुसार छन् :

तालिका २ : अवरोधहरूको सम्बोधनका लागी उपायहरू

क्र.स	तह	अवरोध सम्बोधनका लागी उपायहरू	मार्गदर्शनहरू
१	नीति	● नीतिहरू जस्तै नगरपालिकाका निर्देशिका कार्यक्रमको लक्ष्य एवं उद्देश्य सुनिश्चित गरिनुका साथै मविवसको अप्ठ्याराहरूलाई सम्बोधन गर्नका लागी आवश्यक स्विकृती प्रदान गर्दछन् । ● योजना तर्जुमा गर्दा तयार गरिने सोच तालिका परिलक्षित प्रमाणहरू मविवसका विशेषता र क्षमतालाई सुदृढ गर्ने एवं आवाजलाई सम्वोधन गर्ने तर्फ लक्षित हुनु पर्दछ । यसका साथै अन्याय पुर्ण र भेदभाव मुलक प्रचलनहरूलाई सम्बोधन गरिनु पर्दछ । साथै महिला तथा वञ्चित समुहलाई बेफाईदा रहने प्रचलित संरचनात्मक ढा□चाहरूमा समेत परिवर्तन गर्ने लक्ष्य लिएको हुनु पर्दछ । ● नीतिहरूमा भएको व्यवस्था अनुसार	● सामाजिक समुहहरूका लागी सहभागितामुलक छलफल एवं कार्यशाला गोष्ठीहरू सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।यस्ता कार्यक्रकहरू सञ्चालन गर्दा समय, स्थान, पद्धति, भाषा तथा विधीहरू मविवसलाई सजिलो हुने खालको हुनुपर्दछ । ● प्राविधिक एवं सामाजिक मुद्धाहरूलाई समेटी यसका लागी उद्देश्य, प्रतिफल, क्रियाकलापहरू एवं आवश्यक सुचकहरू तयार गरी उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । ● आयोजनाबाट सेवा प्राप्त गर्नका लागी सेवाग्राहीको पहिचान एकिन लि□, जाति, वर्ग, स्थान जातीयता, उमेर अनुसारको खण्डिकृत तथ्याकंको आधारमा विस्तृत अध्ययन गर्ने ,आयोजनाबाट क कसले लाभ प्राप्त गर्नेछन्? लाभमा कसको नियन्त्रण हुने र

क.स	तह	अवरोध सम्बोधनका लागी उपायहरू	मार्गदर्शनहरू
		योजना बाट प्राप्त हुने सेवा अवसर एवं लाभमा पहु□चको लागी मविवसले सामना गर्नु परेका अप्ठ्याराहरूलाई सम्बोधन गर्न उपयुक्त समाधानका विधिहरूको विकास गरी लक्षित गरिएका लैससास सम्बन्धि सम्बोधन गरिनु पर्दछ ।	यसबाट कसले न्युन लाभ प्राप्त गर्ने सम्भावना छ ? के लक्षित समुह स्पष्ट रूपमा पहिचान गरिएको छ अथवा उनीहरू को हुन भनेर स्पष्ट पहिचान नगरिकन नै पिछडिएको वा कमजोर जस्ता विशेषणहरू दिएको त छैन ? महिलाको भुमिका, उत्तरदायित्व, समय र श्रोत साधनमाथि उनीहरूको पहु□च एवं नियन्त्रणका साथै वञ्चित समुहहरूको क्षमता सम्बन्धमा के कस्ता परिकल्पना गरिएका छन ?
२	संस्थागत संरचना एवं प्रक्रियाहरू	● नगरपालिका भित्र लैससास प्रति विशेष रूपले उत्तरदायी शाखा हुनुपर्दछ । लैससासका मुद्धाहरूलाई सम्बोधन गर्न संस्थागत संरचनालाई प्रयाप्त स्रोत साधन सम्पन्न बनाइनु पर्दछ । ● कर्मचारी नियुक्ती, बढुवा, तथा क्षमता अभिबृद्धि सम्बन्धि विद्यमान मानव संसाधन नीतिहरू लैससास उत्तरदायी हुनुपर्दछ । ● नीति निर्माण कर्ता एवं प्राविधिक कर्मचारीहरू सबैको कार्य क्षेत्रगत शर्त तथा कार्य विवरणमा लैससास सम्बन्धि सवालहरूमा समेत कार्य गर्ने गरी उनीहरूको जिम्मेवारी तोकिएको हुनुपर्दछ । ● कर्मचारीको नियुक्तीका सम्बन्धमा मविवसका मुद्धाहरूको पहिचान गर्ने । ● कर्मचारी संरचनालाइ समावेशी बनाई मविवसहरूलाई जिम्मेवार तह सम्म पुऱ्याउने प्रयास गर्ने ● लैससास सम्बन्धी क्रियाकलापहरूमा आबद्ध कर्मचारीद्वारा भएका काम कारवाहीहरूलाई कार्य सम्पादन प्रणालीमा उच्च मुल्याकंनका साथ स्थान दिइनु पर्दछ ।	● विभिन्न तहमा लैससास स□ग सम्बन्धित उत्तरदायित्वको पहिचान गर्ने, विद्यमान संयन्त्रको समीक्षा गर्ने र उक्त संयन्त्रद्धारा पहिचान गरिएका उत्तरदायित्वहरूको कसरी सम्बोधन भइरहेको छ के ले काम गरेको छ वा छैन र किन ? कुन विद्यमान संरचनाले सहभागितात्मक प्रक्रिया मार्फत लैससास स□ग सम्बन्धित उत्तरदायित्वलाई प्रभावकारी बनाएको छ र के कस्ता नया□ दक्षँता एवं विधीहरू आवश्यक छन् सो को आधारमा पहिचान गरी त्यस अनुरूप आयोजनाको डिजाईन तयार पार्ने । ● नगरपालिका अन्तर्गत कार्यरत प्राविधिक तथा अप्राविधिक कर्मचारीहरूको कार्यगत, क्षेत्रगत कार्य विवरणको तयारी समीक्षा एव. परिमार्जन गरी लैससास मैत्री बनाउनु पर्ने । ● लैससास स□ग सम्बन्धित प्रतिफलमा सुधार ल्याउन सफल कर्मचारीहरूको उचित मुल्याकंन गरी पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने । ● रिक्त पदहरूको सम्बन्धमा वैकल्पिक रणनीतिहरू अपनाई स्थानिय भाषामा विभिन्न माध्यमहरू बाट सुचना प्रवाह गर्ने । स्थानिय भाषाको ज्ञान ,स्थानिय समुदाय तथा संस्कृति आदिको जानकारी जस्ता पक्षलाई आवश्यक योग्यताको रूपमा परिभाषीत गर्नका लागी मानव संसाधन नीतिहरूको समीक्षा गर्ने ।

क.स	तह	अवरोध सम्बोधनका लागी उपायहरू	मार्गदर्शनहरू
३	विभिन्न संस्थाहरू घरधुरी राजनैतिक दल सामाजिक र सामुदायीक समुह एवं अन्य स्थानिय संघ संस्थाहरू	● आयोजनाबाट प्राप्त हुने प्रतिफलबाट प्रतिकुल असर हुन नदिनका लागी मविवसको मानव अधिकार हनन सम्बन्धी मुद्धाहरूको सम्बोधन गर्न अनौपचारिक संस्थाहरूद्धारा विभिन्न क्रियाकलापहरू जस्तै प्रभावकारी सवांद तथा वकालत कार्यान्वयन गरिनु पर्दछ । ● मुल्यमान्यता एवं प्रवृत्तिमा परिवर्तन ल्याउनका लागी स्थानिय समुह तथा बुद्धिजिवीहरू स□गको सहकार्य गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक रणनीति बनाउनु पर्दछ ।	● छलफल परामर्श एवं विगतका प्रयासहरूको समीक्षा गरी कार्यान्वयनमा के के कुराले अवरोध गरेको छ र के कस्ता व्यवहारिक समस्या एवं सामाजिक मुल्यमान्यताहरू चुनौतीका रूपमा रहेका छन सो को पहिचान गर्ने । ● घरमुली, सामुदायीक एवं स्थानिय नेतृत्वकर्ता, बुद्धिजिवी तथा मविवसहरू स□ग सहकार्य गर्नका लागी आवश्यक विधीहरूको पहिचान गर्ने उदाहरणको लागी स्थानिय नेताहरू तथा निर्णयकर्ताहरू स□गको सहकार्यमा गरिबी विश्लेषण, महिला सशक्तिकरणको मुद्धामा पुरूषहरू स□ग प्रभावकारी सम्वाद तथा लैं□क हिंसा, छाउपडी प्रथा, दाईजो, बोक्सी आदि जस्ता सामाजिक कुरितीहरूका विरूद्ध अभियान सञ्चालन गर्ने ।
४	कार्यक्रम एवं बजेट निर्धारण	● लैं□क जातीय एवं वञ्चितीकरणका विविध आयामहरू को सम्बोधनका लागी सहज वातावरण सिर्जना गर्न र भेदभाव मुलक सामाजिक मुल्यमान्याताहरू एवं औपचारिक नीतिहरूमा परिवर्तन ल्याउनका लागी आवश्यक क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न सांगठनिक तहमा लैं□क तथा समावेशीकरण सम्बन्धी जागरण, क्षमता अभिवृद्धि, शिशु स्याहार,कार्य स्थलको सुरक्षा एवं मविवसले भोग्नु परेका अप्ठ्याराहरूको सम्बोधन गर्नका लागी आवश्यक श्रोत साधनहरूको व्यवस्थापन र लैं□क रूपमा सन्तुलित कर्मचारी व्यवस्थापनका लागी कार्यक्रमहरू तथा यसका लागी आवश्यक बजेट निर्धारण गर्नुपर्दछ ।	● कार्यक्रम क्रियाकलापहरू र बजेटको विस्तृत रूपमा समीक्षं गर्ने र प्रत्येक क्रियाकलापका कारण मविवसमा पर्न सक्ने सम्भावित प्रभावहरूको मुल्याकंन गर्ने । ● पहिचान गरिएका अवरोधहरूको सम्बोधन गर्न विविध क्रियाकलापहरूका लागी छुट्याइएको बजेटको प्रतिशत बारे अवगत गर्ने एवं यसबाट मविवसलाई समान रूपले लाभ प्राप्त गर्न समर्थन बनाउछ की बनाउदैन भन्ने विश्लेषण गर्ने ।

३.४ आयोजना पुर्व मुल्याकंन

आयोजना स्वीकृत गर्नु अगावै आयोजना तयारी चरणमा भएका अध्ययन, उपलब्ध विकल्पहरू, प्राप्त सुझावहरू एवं आयोजना कार्यान्वयन आदिका विविध पक्ष्बाट समीक्षँ गर्नुपर्छ । अनुमोदन गर्नुभन्दा अघि स्थापित बिभिन्न मापदण्डहरू (नीति ,प्राविधीक, आर्थिक ,वित्तीय ,सामाजिक आदि) का आधारमा आयोजनाको मुल्याकंन गरिनु पर्छ ।

प्रस्तावित आयोजनामा लैससासका मुद्धाहरूलाइ उचित ढ□ले सम्बोधन गर्न निम्न बुदाहरूमा ध्यान दिनु पर्नेछ :

क) आयोजनाको डिजाईनमा मविवसको संलग्नताको स्तर के कस्तो छ ? के आयोजनाको डिजाईन स□ग सम्बन्धित विषयमा उनीहरूको आवश्यकता एवं आवाजलाई सम्बोधन गर्न आवश्यक संयन्त्र एवं प्रक्रियाहरू समावेश गरिएका छन ?

ख) आयोजनाको श्रोत, साधन र अवसरहरूमा पहु□च एवं आयोजनाबाट लाभ प्राप्तीका लागी मविवसले भोगीरहेका समस्या एवं क्षमता अभिबृद्धिको विषयलाई सम्बोधन गर्न के कस्ता कदमहरू चालिएका छन ?

ग) लैं□क एवं समावेशीकरणको विषयलाइ सम्बोधन गर्न के कस्ता नीतिगत आदेश, निर्देशनहरू एवं संस्थागत व्यवस्थाहरू गरिएका छन ?

घ) मविवसलाई श्रोत साधन र अवसरहरूमा पहु□चका लागी बाधक रहेका विभिन्न सामाजिक सांस्कृतिक अवरोधहरूलाई सम्बोधन गरी आयोजनामा उनीहरूको प्रभाव बढाउन तथा उपलब्ध सुविधाहरू प्राप्त गर्न सक्ने क्षमताको विकास गर्नका लागी के कस्ता क्रियाकलापहरू प्रस्ताव गरिएका छन र सेवा प्रदायकलाई लैससास प्रति उत्तरदायी बनाउनका लागी क्षमता अभिबृद्धि गराउने सम्बन्धमा के कस्तो प्रस्ताव गरिएको छ ?

ङ) के अनुगमन, मुल्याकंन एवं प्रतिवेदनका लागी खण्डीकृत तथ्याकंको आवश्यकता छ र यसबाट मविवस पर्ने प्रभावका कारण उत्पन्न परिणामको अनुगमन गर्न सकिन्छ ?

३.५ आयोजना कार्यान्वयन

आयोजना कार्यान्वयन चरणमा अन्तिम इन्जिनियरि□ डिजाईन ,बोलपत्र सम्बन्धि कागजातहरूको तयारी ,अन्य निर्माण पुर्व गरिने कार्यहरू (उदाहरण स्वरूप जग्गा प्राप्ती, सम्बन्धित निकायहरूबाट प्राप्त हुने स्वीकृती, पुर्वाधार विकासका अन्य कार्यालयहरू स□ग समन्वय) बोलपत्र आव्हान, उपभोक्ता समिती स□ग सम्झौता, निर्माण अथवा आवश्यक उपकरणहरूको जडान आदि जस्ता विषयहरू समेटिन्छन । निर्माण बाहेकका क्रियाकलापहरू अन्तर्गत जागरण, अभिमुखीकरण, तालिम एवं संस्थागत विकास आदि पर्दछन । यस चरण अन्तर्गत आयोजना व्यवस्थापन, गुणस्तरियता सम्बन्धि प्रतिबद्धता, कार्य प्रगति प्रतिवेदन र अनुगमन तथा लक्षित समुहहरू लाभग्राही र आयोजनाबाट प्रभावित समुह दुवैको सहभागिता पनि पर्दछन ।

यस चरण अन्तर्गत लैससासको दृष्टिकोणबाट समावेश गरिनुपर्ने पक्षहरू यस प्रकार रहेका छन

तालिका ३ आयोजना कार्यान्वयन : लैससास मुलप्रवाहीकरणका चरणहरू

क्र.स.	आयोजनाका चरणहरू	मार्गदर्शन
१	अन्तिम इन्जिनियरि□	● डिजाइनमा सम्भव भएसम्म मविवस सहित सबैको सुझावहरू (उदाहरणको लागी जग्गा विकास, खानेपानी तथा सरसफाई आवास तथा भवन निर्माण आदि सम्बन्धि)

क.स.	आयोजनाका चरणहरू	मार्गदर्शन
	डिजाइन	लाई डिजाईनमा समावेश गर्नुपर्ने, यसरी गरिने डिजाईन महिला, अपा□ता र अशक्त मैत्री बनाउने । ● उप आयोजनाहरूको छनौट गर्दा स्थानीय श्रमलाई प्रोत्साहन गर्ने किसिमको हुनु पर्ने ।
२	बोलपत्र सम्बन्धि कागजात तयारी	● बिद्यमान नीति नियम अनुसार बोलपत्र तयार गर्दा निर्माण व्यवसायी स□ग गरिने शर्तनामामा महिला एवं बिभिन्न सामाजिक समुहहरूको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
३	निर्माण पुर्वको क्रियाकलापहरू	● जग्गा अगिभ्रहण सम्बन्धि सुचना जारी गर्दा नेपाली भाषामा हुनुपर्ने साथै सर्वसाधारणलाई विभिन्न संचार माध्यमद्धारा सो को जानकारी गराउनुपर्ने, प्रभावित घरधुरीको सर्वेक्षण र क्षतिपुर्तीको लागत अनुमान गर्दा खण्डीकरण विधी अपनाई मविवस लाभान्वित हुने गरी गरिनु पर्ने, स्थानीय संघ संस्था, सरकारी निकाय एवं मविवस स□ग समन्वय गरिनुका साथै सम्भव भएसम्म स्थानिय निर्माण सामाग्री, कामदार,औजार तथा प्रविधीको अधिकतम उपयोग गर्ने
४	बोलपत्र आव्हान, तथा उपभोक्ता समिती स□गको सम्झौता	● बोलपत्र प्रक्रियामा महिलाहरूको सहभागिताका लागी अनुकुल वातावरण बनाउने उद्देश्य अनुरूप बोलपत्र आव्हान सम्बन्धि सकारात्मक नियमहरू बनाउनका लागी नगरपालिकाका विद्यमान ऐन नियमको समीक्षा गर्ने । ● महिलाहरूको सशक्तिकरण गर्न तथा निर्माण व्यवसायीको प्रमाणपत्र प्राप्त गर्ने आधारहरू महिलाहरूको हकमा सहयोगीपुर्ण बनाउन सार्वजनिक खरिद ऐनको समीक्षा गर्ने । ● सार्वजनिक संरचनाको निर्माण कार्यमा महिलाको लागी रोजगारी तथा पुरूष सरह पारिश्रमिक सुनिश्चितता गर्ने ● महिला र पुरूष दुवैका लागी सुरक्षित रूपमा काम गर्ने वातावरणको व्यवस्था गर्ने । ● निर्माण व्यवसायिद्धारा हुने निर्माण कार्यमा बालश्रमको प्रयोग हुन नदिने । ● महिला, दलित, जनजाती एवं अन्य वञ्चित समुहले निर्काण कार्यहरूबाट प्रत्यक्ष लाभ प्राप्त गर्न सकुन, भन्ने सुनिश्चित गर्नका लागी निर्माण व्यवसायी स□गको सम्झौतामा यसलाई शर्तको रूपमा राख्ने । ● सम्बन्धित निकायहरूबाट प्रमाणीकरणका लागी कामको दैनिक हाजिरी व्यवस्थित रूपमा राख्ने ।
५	निर्माण तथा औजार जडान कार्य	● निर्माण कार्यहरूका लागी आवश्यक सिकर्मी, डकर्मी, प्लम्बर, तारजाली बुन्ने सम्बन्धि काम एवं विभिन्न यन्त्रहरू चलाउने जस्ता काम स□ग सम्बन्धित तालिमहरू मविवसलाई प्रदान गर्ने । ● अर्थपुर्ण महिला सहभागिता एवं सो को परिचालन उचित तवरले भएको छ कि छैन भन्ने सुनिश्चित गर्नका लागी नियमीत अनुगमन गर्ने ।
६	निर्माण बाहेकका अन्य	● व्यवहार तथा प्रवृत्तिमा परिवर्तन ल्याउन , तालिम, अभिमुखि करण अनौपचारिक शिक्षा तथा लघुवित्त कार्यक्रम मार्फत श्रमिकहरूलाई सहयोग गर्न र शिशु स्याहार एवं

क.स.	आयोजनाका चरणहरू	मार्गदर्शन
	क्रियाकलाप	स्तनपानको सुविधा पुर्‍याउनका लागी पुरूष तथा सम्पन्न वर्ग स□ग छलफल एवं यस सम्बन्धि वकालत गर्ने ।

३.६ अनुगमन तथा मुल्याकंन सम्बन्धि व्यवस्थाहरू

अनुगमन तथा मुल्याकंन फारम र प्रतिवेदनमा लैं□क समानता तथा समावेशीका सवालहरू समावेश भएको हुनुपर्ने छ कम्तिमा लि□, जातजातीका आर्थिक अवस्थाको खण्डीकृत तथ्याकं संकलन गर्नुपर्ने छ ।

अनुगमन तथा मुल्याकंन एउटा महत्वपुर्ण प्रक्रिया हो जस्ले आयोजनाबाट आशातित प्रतिफलहरू प्राप्त भएका छन् कि छैनन् भन्ने पत्ता लगाउछ । यसका लागी विकासका प्रतिफल एवं परिणाम स□ग सम्बन्धित खण्डीकृत तथ्याकंहरू सकंलन गर्नुपर्नेछ । लाभ अनुगमन तथा मुल्याकंनबाट प्राप्त नतिजाहरूबाट आधारित भएर तयार पारिएको प्रतिवेदन सम्बन्धित व्यवस्थापन निकायहरू समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ । यसले आयोजना व्यवस्थापक तथा योजनाकारहरूलाई आवश्यक क्षेत्रको पहिचान गर्न मद्धत पुर्‍याउनेछ । यसले प्राप्त नतिजाको आधारमा आयोजना डिजाईनमा सुधार गरी निर्दिष्ट उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न सक्नुका साथै महत्वपुर्ण उपलब्धिका रूपमा प्राप्त जानकारीहरूलाई भविष्यमा अझ राम्रो आयोजनाहरू डिजाईन गर्ने कार्यहरूमा प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

यसलाई नियमीत रूपमा चौमासिक अर्धवाषिक र वार्षिक प्रतिवेदनमा समावेश गर्नुपर्छ । लैससास सम्बन्धी विभिन्न पक्षहरूको कार्यान्वयन योजनाहरूमा भए नभए हेर्नका लागी नियमीत रूपमा अनुगमन गर्नुपर्नेछ । यसका अतिरिक्त तेश्रो पक्षबाट नियमीत रूपमा लाभ अनुगमन तथा मुल्याकंनको व्यवस्था गरिनुका साथै लैससासको अवधारणालाई आयोजनाहरूमा सही रूपमा प्रयोग गरी राम्रो नतिजा देखाउने आयोजनालाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।

यो निर्देशिका कार्यान्वयनका लागी निम्नानुसार अनुगमन तथा मुल्याकंन योजना तय गरिएको छ ।

वार्षिक समीक्षा तथा वार्षिक कार्य योजना तर्जुमा	प्रत्येक वर्षको जेठ.मसान्तभित्र	नगरपालिको अनुगमन मुल्याकंन समिति र सामाजिक विकास महाशाखा लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण शाखा
लैससास सम्बन्धित तथ्याकंहरूको अद्यावधिक	प्रत्येक छ छ महिनामा	लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण शाखाहरू
लैससास स□ग सम्बन्धित वार्षिक स्थिती पत्र प्रकाशित गर्ने । नगरपालिका भित्र सञ्चालित आयोजना तथा पुर्वाधार निर्माणका कार्यले आयोजना क्षेत्र भित्रका महिलाहरूमा समय र गरिबी घटेको तथ्याकं सकंलन गर्ने	वार्षिक	नगर कार्यपालिका तहको लैं□क समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समिती, समाजिक विकास महाशाखा
नीतिको कार्यान्वयन र उपलब्धिका सम्बन्धमा सार्वजनिक सुनुवाई	वार्षिक	नगरपालिका तथा वडा कार्यालयहरू

३.३ अनुसुची २ विविध जातजाती सम्बन्धी पार्श्वचित्र (Profile) तयार पार्ने ढा□चा

क.स.	पद	दलित				जनजाती						ब्राहमण क्षेत्री						मुस्लिम				अन्य			
		पहाडी		मधेशी		पहाडी		मधेशी		नेवार		पहाडी		मधेशी		पिछडीएको समुह		पहाडी		मधेशी		पहाडी		मधेशी	
			पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु

३.४ अनुसुची २ मविवस को वार्षिक बजेट समीक्षा सम्बन्धी

विवरण	प्रत्यक्ष सहयोग क्रियाकलाप	पुऱ्याउने(१)	अप्रत्यक्ष सहयोग क्रियाकलाप	पुऱ्याउने(२)	तटस्त क्रियाकलाप(३)		अन्य	
	मात्रा	%	मात्रा	%	मात्रा	%	मात्रा	%

नगरपालिका एवं साझेदार सघंसंस्थाको कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको वार्षिक बजेट(ढा□चाको लागी अनुसुचि २) समीक्षँ गर्ने निर्धारित क्रियाकलापहरूमा लैससास सम्बन्धि मुद्धाहरू कत्तिको सही ढङ्गले सम्बोधन गरिएका छन् एवं सो का लागी छुट्याईएको बजेटको प्रतिशत पहिचान गर्ने बजेट निर्धारण क्रममा पहिचान गरिएका क्रियाकलापहरू कत्तिको उपयोगी छन् एवं त्यस्ता क्रियाकलापहरूको प्रतिशत के कति छ समीक्षा गर्ने ।

संक्षिप्त शब्दावली

मविवस : महिला, विपन्न तथा बञ्चीत समुह

लैससास : लैङ्गिक सामानता तथा समाजि समावेशिकरण

BM&E : Benefit Monitoring and Evalution (लाभ अनुगमन तथा मुल्याकंन)

CAP : Community Action plan (सामुदायिक कार्य योजना)

DAG: Disadvantage Group (बन्चित समुह)

FDG : Focus group discussion - लक्षित समुह छलफल)

आज्ञाले,

बसन्त कुमार खत्री
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
मिति : २०८०/०१/३१ गते

गोदावरी नगरपालिका